

30. Vergelijk met de vertaling in NEB: 'who sit in stupor over the dregs of their wine'.

31. F.M. Cross, *Song of the Sea*, 128-129 (noot 59).

Blz. 221-224

'De steen die door de tempelbouwers...'

Een beschouwing over de leeftijd van Darius de Meder in Daniël 6: 1

Jan Wim Wesselijs, Amsterdam

Of er ergens in het Oude of Nieuwe Testament volmaakt oninteressante bijbelverzen bestaan is een vraag die Ferenc Postma, met zijn brede erudiete belangstelling, zeker zal weten te appreciëren. Nu is op die vraag natuurlijk een flauw antwoord mogelijk, namelijk dat het interessante van die verzen juist zou berusten op hun oninteressant zijn. Maar als je je serieus afvraagt of er verzen zijn die weggelaten hadden kunnen worden zonder dat we daar enige belangrijke informatie aan zouden missen, wordt het allemaal wat moeilijker. In dit artikel wil ik een vers uit het boek Daniël bespreken waarvan vrij algemeen wordt aangenomen dat het niets of vrijwel niets aan onze kennis toevoegt. Mijn stelling is, dat Daniël 6: 1 nu juist de hoeksteen is, waarop de in dit boek zo belangrijke chronologie rust en dat wil ik in het nu volgende aantonen. Hierbij maak ik gebruik van twee vooronderstellingen, waarvan de eerste wordt gedeeld door een groot deel van de moderne onderzoekers en de tweede een zekere inhoudelijke plausibiliteit heeft. Voor meer bijzonderheden zie mijn nog te verschijnen boek *Language, Style and Structure in the Book of Daniel*.

Ten eerste is het zeer waarschijnlijk dat het boek Daniël zijn huidige vorm gekregen heeft ten tijde van de onderdrukking van de joodse godsdienst door Antiochus IV Epiphanes rond 165 v. Chr., vlak voor de Makkabese opstand. De voorspellingen in het boek zijn dan in directe zin gericht op deze periode — wat ook de verdere betekenis is die men eraan wil toekennen. Algemeen wordt aangenomen, dat de voorspellingen tot de tijd van schrijven kloppen, en dat die voor de tijd daarna afwijken van de historische werkelijkheid zoals wij die kennen.

Mijn tweede vooronderstelling is gebaseerd op de inzichten van Briar Colless, die een oude theorie over de figuur van Darius de Meder — de koning die een aantal keren in het boek Daniël voorkomt en onder andere de stad Babylon inneemt — opnieuw bewerkt heeft en zo tot een aantal nieuwe observaties komt. Volgens deze theorie — in diverse vormen eerder verdedigd door J. M. Bulman, H. F. D. Sparks en D. J. Wiseman (zie de bibliografie van Colless) — is 'Darius' een andere naam voor de Perzische koning Cyrus, van wie we weten dat hij degenen was die Babylon in 539 v. Chr. veroverde. Colless voegt daar onder meer aan toe, dat we met deze identificatie — over het waarom en hoe zullen we hier niet verder spreken — eer

veel duidelijker beeld krijgen van de situatie waarin het gebed van Daniël tot stand kwam (Daniël 9). Het gaat daar om het uitvaardigen van het beroemde 'Edict van Cyrus', waardoor de ballingen van Juda konden terugkeren en de tempel van Jeruzalem herbouwd kon worden (2 Kron. 36: 22-23, Ezra 1: 1-4). Ons volgens velen oninteressante vers is Daniël 6: 1 (in sommige vertalingen 5: 31). Het luidt: 'Darius, de Meder, ontving het koningschap (over Babylon, jww), toen hij 62 jaar oud was'. Voor veel onderzoekers blijft onduidelijk waarom zulke tamelijk precieze informatie over iemands leeftijd alleen hier in het boek Daniël vermeld staat, terwijl dit bovendien de enige plaats in het Oude Testament is, waar de leeftijd van een heidense koning genoemd wordt. Twee kleinigheden moeten hierbij overigens aangetekend worden: de hier gebruikte Aramese uitdrukking *kevar sjenin sjittin wetarten* (letterlijk: 'als een zoon van 62 jaren'), kan niet alleen betrekking hebben op een precieze leeftijd, maar kan die ook bij benadering aanduiden. Als dat laatste het geval is drukt dat misschien een zekere twijfel uit aan de hieronder gevolgde redenering. En naar alle waarschijnlijkheid is die leeftijd volgens onze begrippen eerder 61 dan 62 jaar. Een 'zoon van X jaren' is, zoals G. Haneman heeft laten zien, in het Oude Testament iemand die in zijn X-e levensjaar is, dat wil zeggen dat hij zijn Xe verjaardag nog niet heeft bereikt.

Dat de leeftijd waarop iemand koning werd vermeld werd, was weliswaar normaal voor de koningen van Israël en Juda (zie de boeken Samuël en Koningen) — maar waarom dat hier nu ook gebeurt voor de niet-Israëlitische koning Darius/Cyrus is veel minder vanzelfsprekend. K. Galling verdedigt de theorie dat dit gebeurd zou zijn om het Mene-Tekel-orakel uit Daniël 5 uit te laten komen. De som van de daar genoemde 1 mine, 1 sikkil en 2 halve sikkels zou precies 62 sikkels zijn, en zo zou op een verborgen manier op Darius gedoeld zou zijn. Deze theorie heeft wel iets aantrekkelijks (en moet zeker niet uitgesloten worden), maar de veronderstelling dat die leeftijd uitsluitend moet dienen als middel tot identificatie van de koning die Babylon zou veroveren, gaat wel wat ver. Dat zou een stilistische zwakheid zijn die men in het verder zo kundig gecomponeerde boek Daniël niet verwacht. Er moet meer aan de hand zijn.

Het fundamentele probleem voor een joodse auteur die in de tweede eeuw v. Chr. voorspellingen schreef die in zijn eigen tijd uitgekomen waren (c.q. zouden moeten uitkomen), was dat hij twee chronologische systemen moest verenigen die geen werkelijk contactpunt hadden. Uit de boeken van de Hebreeuwse bijbel, die hem waarschijnlijk in ongeveer dezelfde vorm ter beschikking stonden als wij ze nu hebben, is een min of meer consistente chronologie af te leiden vanaf de schepping van de wereld tot aan de verwoesting van Jeruzalem en de Tempel in 587 v. Chr. Zelf rekende onze auteur zeker volgens één van de in de Hellenistische wereld gebruikelijke jaartellingen, die allemaal aan elkaar te relateren zijn. Een klein stukje van deze kloof zou hij kunnen dichten, door de beroemde zeventig-jaren-voorspelling van Jeremia 25: 9-12, die we ook verschillende andere bijbel-

boeken tegenkomen en die men kan uitleggen in die zin dat Jeruzalem 70 jaar lang verwoest zou zijn geweest (zie M. Fishbane, 479-485) letterlijk op te vatten als de periode tussen de inname van Jeruzalem (of één van de eerdere wegvoeringen van ballingen) en die van Babylon door de Meden en Perzer onder Cyrus (volgens moderne begrippen in 539 v. Chr.). In werkelijkheid duurde de ballingschap dus veel korter: niet meer dan een jaar of vijftig. Maar dat is pas in de negentiende eeuw bekend geworden. Wanneer onze auteur vóór die laatste datum de bron geraadpleegd zou hebben, die in de vergriekste omgeving van Jeruzalem in de tweede eeuw v. Chr. het meest voor de hand ligt: namelijk deel I van het eerste boek van de Historiën van Herodotus van Halicarnassus (dat gaat over de geschiedenis van het nabije Oosten), zou hij teleurgesteld geweest zijn. Weliswaar blijkt uit deze Historiën duidelijk, dat volgens Herodotus de inname van Babylon niet lang vóór de dood van Cyrus — hij sneuvelde tijdens een rampzalig verlopen veldtocht tegen de Massageten in Centraal-Azië (resp. I, 191 en I, 214) — plaats gevonden moet hebben. Moderne vondsten hebben overigens aangetoond, dat er in werkelijkheid een jaar of tien tussen gelegen moet hebben: een ir de oudheid nog onbekend gegeven). Maar aan deze belangrijke gebeurtenis wordt geen datum verbonden. En zo blijft er onduidelijkheid bestaan in het verder zo consistente chronologische raamwerk van de Historiën.

Nu is uit bovenstaande overwegingen niet duidelijk of onze (hypothetische) auteur van het boek Daniël wellicht nog over andere inlichtingen over het jaar van de val van Babylon beschikte, en zelfs niet of hij inderdaad in het werk van Herodotus gebladerd heeft. Wel zijn er voldoende gronden om aan te nemen, dat hij direct of indirect kennis heeft genomen van Herodotus' inlichtingen over leven en regering van Cyrus, dat hij die ook heeft weergegeven in het boek Daniël, en dat hij daarbinnen aan de inname van Babylon een heel precieze plaats gegeven heeft. Herodotus geeft een regeeringsduur van 29 jaar voor Cyrus zelf en 35 jaar voor zijn grootvader er direct voorganger Astyages (respectievelijk I, 214 en I, 130), terwijl we uit de samenhang kunnen opmaken dat Cyrus tenminste negen maanden (waarschijnlijk ook niet veel langer) na de troonsaanvaarding van zijn grootvader geboren moet zijn (I, 107-108). Dat betekent dat Cyrus in ieder geval nooit zijn 64e verjaardag heeft kunnen meemaken. In dat licht krijgt de datering van het laatste grote visioen van het boek Daniël (Dan. 10: 1-4) een bijzondere betekenis: 'In het derde jaar van Kores (= Cyrus), de koning der Perzen... op de vierentwintigste dag nu van de eerste maand...'. En passant merken we op dat het niet toevallig is, dat deze datum hoogstens enkele weken vóór het leggen van het fundament van de Tweede Tempel van Jeruzalem valt (vergelijk Ezra 3: 8). Belangrijker echter is, dat door deze mededeling ook een andere redenering mogelijk wordt. De 62e verjaardag van Cyrus moet gevallen zijn in het jaar dat hij de troon aanvaardde (dat wil zeggen in de periode tussen zijn troonsaanvaarding en het volgende Nieuwjaar in de herfst; men telde de regeringsjaren van Nieuwjaar tot Nieuwjaar) ofwel in zijn officiële eerste regeringsjaar als koning van Babylon. Dat zou

Margriet Gosker

1974

(M. Gosker en F. Postma), *Het hoogste lied. Het Hooglied van Salomo in een nieuwe vertaling*, Amsterdam/Haarlem 1974.

1978

F. Postma, 'Vertalen en vertalen is twee?', in: *Voorlopig*, 9 (1978) 4, 111-115.

1980

F. Postma, 'Henricus Schotanus te Orléans. Enkele notities bij zijn inscriptie in het Liber Amicorum van Joannes Perez de Malvenda', in: *Een vrije universiteitsbibliotheek. Studies over verleden, bezit en heden van de bibliotheek der Vrije Universiteit*, Assen 1980, 255-276.

Eveneens, met andere illustraties, gepubliceerd in: *Gens Schotana*, II, Fasc. 8b (1980), 18-40.

F. Postma, E. Talstra, H.A. van Zwet, *Deuterocesaja. Proeve van automatische tekstverwerking ten dienste van de exegese*, Amsterdam 1980; Amsterdam 1981-2.

F. Postma en A. Krikke, 'Henricus Schotanus. Bibliografie [I]', in: *Gens Schotana*, II, Fasc. 8b (1980), 41-60.

F. Postma, 'Meinardus Schotanus. Bibliografie [I]', in: *Gens Schotana*, II, Fasc. 9 (1980), 72-84.

F. Postma en A. Krikke, 'Bernardus Schotanus. Bibliografie [I]', in: *Gens Schotana*, II, Fasc. 9 (1980), 92-115.

F. Postma, 'Christianus Schotanus. Bibliografie II', in: *Gens Schotana*, I, Fasc. 8a (1980), 365-376.

1981

F. Postma, 'Henricus Schotanus à Orléans. Quelques remarques sur son inscription dans le *Liber Amicorum* de Joannes Perez de Malvenda', in:

Literatuur

B.E. Colless, 'Cyrus the Persian as Darius the Mede in the Book of Daniel', *JSTOT* 56 (1992), 113-126.

M. Fishbane, *Biblical Interpretation in Ancient Israel*, Oxford 1985.

K. Galling, 'Die 62 Jahre des Meders Darius in Dan. 6: 1', *ZAW* 66 (1954), 152.

G. Haneman, 'On the Meaning of the Phrase *ben kach wechach sjanim*' [in het Hebreeuws], in: G.B. Sarfatti e.a. (ed.), *Studies in Hebrew and Semitic Languages Dedicated to the Memory of Prof. Eduard Yechezkel Kutscher*, Ramat-Gan 1980, 103-109.

H. Strasburger, 'Herodots Zeitrechnung', in zijn: *Studien zur Alten Geschichte* (ed. by W. Schmitthenner & R. Zoepffel; Hildesheim & New York 1982) 627-675 (herziene versie van oorspronkelijk in 1956 gepubliceerd artikel).

J. W. Wesseliuss, *De eenheid van het boek Daniël*, Amsterdam 1993.

J. W. Wesseliuss, *Language, Style and Structure in the Book of Daniel* (te verschijnen).

Dr. J.W. Wesseliuss is verbonden aan het Juda Palache Instituut van de Universiteit van Amsterdam.

EEN BOEK HEEFT EEN RUG

Studies voor Ferenc Postma
op het grensgebied
van theologie,
bibliofilie
en universiteitsgeschiedenis

ter gelegenheid van
zijn vijftigste
verjaardag

onder hoofdredactie van

Margriet Gosker

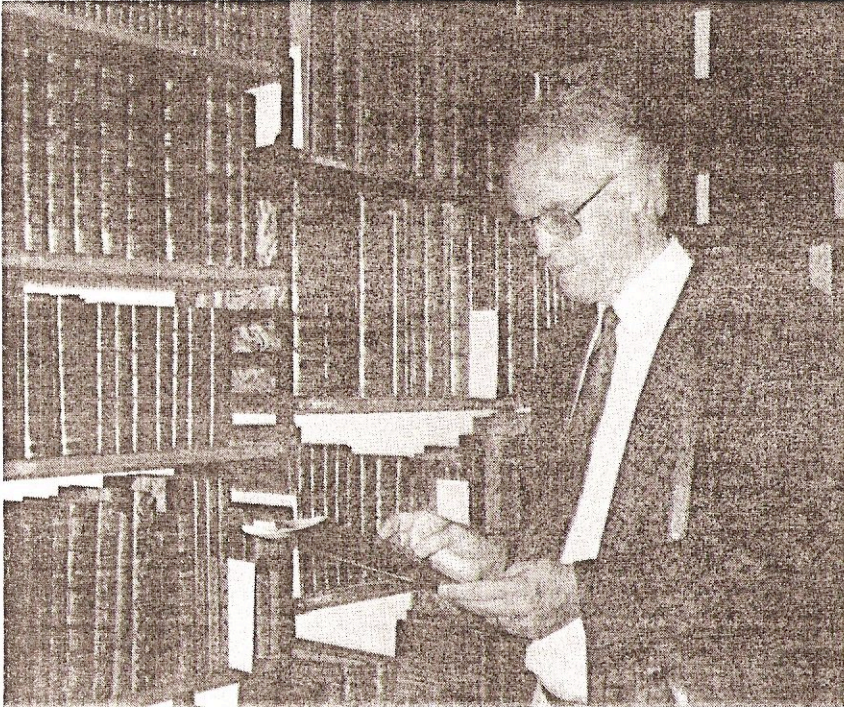
redactieleden

Murk A.J. Popma
Eep Talstra
Arian Verheij
Dick Vunderink

1995

Uitgeverij Boekencentrum B.V. - Zoetermeer

In de bibliotheek van Beloeil (foto Klaas Kaars)